

Vårfåglarnas ankomst 1996

Januari

14 Storskrak

Februari

10 Knipa

Mars

9 Ormvråk
17 Rödhake
18 Gråtrut
22 Snösparv
24 Sånglärka
26 Sångsvan
28 Kanadagås
Tofsvipa
Stare

April

3 Häger
Knölsvan
4 Sädgås
Trana
Hornuggla
Dubbeltrast
Hämpling
5 Skrattmå
Sävsparv
Ängsöplärka
6 Skogsduva
7 Fiskgiuse
Storspov
Skogssnäppa
Sädesärla

8 Ärtä
Kricka
Enkelbeckasin
9 Bläsand
Vigg
12 Sothöna
13 Brun kärrhök
Blå kärrhök
15 Morkulla
20 Järnsparv
21 Ljungpipare
22 Trädpiplärka
Rödstjärt
Lövsångare
Ladusvala

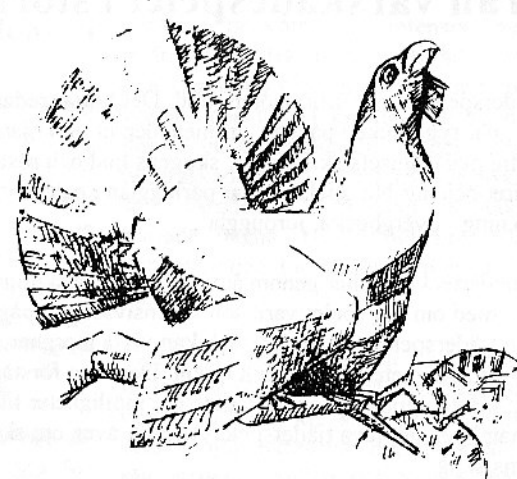
23 Storlom
28 Svartvit flug-
snappare
Fisktärna
Skedand
29 Mindre strand-
pipare

Efter en lång vinter är skrattmåsens skrän från blå himmel ett efterlängtat och härligt vårtecken. Den kom den 5 april.
Teckning: Tom Sävström

Tarp spelar

".....Med några starka slag av vingarna var Tarp uppe på de spelande tjädertuppamas ärriga och anrika segergren. Dagbräckningens gåtfulla ödemarksfest kunde taga sin början! Stortjädern sträckte sin kraftiga hals, stjärten slog ut i sprakande prakt och vingarna släpade stelt med breda, glänsande pennor. Så kom några dämpade, knäppande ljud, som av käpprapp hörda på håll från urgröpta trummor. Det var tecknet att Tarp hade börjat sitt spel, och hans rike höll andan. Sedan slog han den bubblande klunken, mörk i tonen och kärv och djupt ur den fjädriga strupen. Gryningen tände sin urtidsbrand bakom skogen i öster, och ett återsken lyste med darrande glans över sångarens vingar. Sist förnam man den smäktande sisen. Ack, den lät som en viskning, både ivrig och skygg - och hönorna lyddes förvåntansfullt med blänkande ögon! Det var enslingen Tarp som spelade, det var vildmarkens egen trolska musik av längtan och brånad, som ett rop ur skogarnas hjärta.....!"

Tugar

En berättelse från forntid
av ARON BORELIUS

HAEMON

Citerat ur f.d. Ramnäsbon och professorn
Aron Borelius bok Tugar. Illustr. Barbara
Öberg.
HAEMON förlag 1978

Från vårskådespelet i storfågelskogen...

Tjäderspelet är när urtid möter nutid. Det börjar redan med förberedelserna hemma, när ryggsäcken packas, promenaden ut till kojan, de mättade dofterna av fuktig mark, ljusets skiftningar, skogens ljud och röster, förväntningarna; hur blir vädret och hur blir spelet, ropar pärlugglan i natt, blir det någon nattens överraskning - dvärgbecka, jorduggla...

Vi undertecknade har genom åren tillbringat åtskilliga nätter i tjäderskogen och varit med om när spelet varit som intensivast och pågått långt in på förmiddagen. Men tjäderspelet är nyckfullt och kan vissa morgnar, beroende på väder och andra omständigheter, nästan helt utebli. Den som förstår hur försiktigt och diskret man måste uppträda som åskådare har möjligheter till en fin upplevelse. Än kan vi nämligen uppleva tjäderspelets mystik även om skogsbruket gått hårt åt tjädernas skog.

Här berättar vi kort om en litet speciell och udda episod som vi varit med om i tjäderskogen.

"Jag höll tuppen genom kojtaget"

Spikade ihop ett gömsle på kvällen, nu skulle det bli intressant och se hur tjäderna reagerade inför kojan.

Klockan 03.00 började det ljusna och en efter en tog tupparna mark. Den närmast kojan spelade avmätt, såg lite konfunderad ut, för att någon minut senare fullständigt ignorera kojan. Plötsligt blir det en fullkomlig explosion av tjädrar, då ett följe av minst tio hönor och tre tuppar dök upp väster ifrån.

Det visade sig vara platstuppen inklusive två äldre (?) individer. En av tupparna hade ett sår bakom ögat och under hakan, efter hårda bataljer, förmodar jag. Två av tupparna sprang mest

omkring med uppfällda stjärter och försökte tjyva hönor från platstuppen, som spelade intensivt till kl. 8.30. Spelet pågick 10-20 m. från kojan. Vid ett tillfälle tog en tupp, liksom hönor då och då gjorde, sin tillflykt till kojtaget. Jag höll honom i handen genom den tunna säckväven.

Platstuppen parade sig med två hönor och ännu kl. 8.30 var tre hönor trånande och jamade omkring honom. Vid 9-tiden skars det näbb flitigt i mossen söder ut. Vid 11-tiden lämnade jag kojan och mystiken i den täta tjäderskogen.

Lennart Eriksson

"Möte på spelhällen - i svart och vitt"

En kolmörk natt trodde jag att en hel pansardivision drog fram genom skogen. Vid senare kontroll visade det sig vara tre älgar som passerat i mossen bortom spelhällarna, på nattfrusen is och snö. Men den händelse jag särskilt minns och här ska berätta om utspelades en aprilmorgon för några år sedan. Att jag missade att fotografiskt förevisa episoden grämer mig än idag.

Morgonen var långt framskriden och de första solstrålarna började ge bra fotoljus i skogen. Med sömndruckna ögon satt jag och nästan slumrade till. Genom kojgluggen såg jag i ögonvrån något vitt som rörde sig, bortom och till höger om den spelande tuppen. Sedan hände det snabbt. En stor vit skogshare kommer nosande i marken, upp på den lavklädda hällen framför den spelande tuppen och sätter sig för ett ögonblick på harars manér, båda ignorerade varandra totalt. En något oskärt iakttagare hinner inte frysa bilden på kodakremsan, men väl på näthinna. Detta är ganska typiskt, då någon gång oväntade händelser dyker upp är man sällan beredd. Ett tips till dig som vill ha bilder med det där lilla extra; släpp aldrig greppet om trådlösaren!

Tom Sävström

"Slagskämparna förvirrade höken"

Kvällen var halvkylar med 16 graders

värme. Trastkören var intensiv, med andra ord perfekt tjäderspelsväder! Jag och Lennart Eriksson hade krupit in i kojan i god tid på kvällen och hoppades på en kanonmorgon. Under natten överraskades vi av en intensiv regnskur som varade i 20 minuter. Kojtaget började bägna. Nödtorftigt pressades vattnet undan för att inte taket skulle ramla in.

Morgonen blev solig och vi hade ett fantastiskt spel av sex tjädertuppar runt kojan fram till kl. 8.00. Flera hönor sågs. Höjdpunkten var det slagsmål vi såg utspelas mellan två tuppar, bara några meter från kojan. I 15 minuter slogs det med knogar och högs med näbbar så fjädrarna yrde, tills den ena tuppen fick nog. Allt detta filmades.

När jag sedan kom hem kollade jag videofilmen och fick då se något konstigt fladdra över tupparnas huvuden. Körde om filmen i slowmotion och såg då en duvhök göra en attack mot en av tupparna, som var helt inne i slagsmålet och reagerade inte på höken, som för en stund slår till i en liten tall intill spelplatsen.

Förmodligen blev höken förvirrad och kunde inte bestämma sig för vilken den skulle slå, då det var två tuppar tätt ihop. Vi var helt inne i filmandet av slagsmålet och såg inte vad som utspelades framför våra ögon - men kameran fick med det

Detta hände 24-25 april 1995

Mikael Leppilampi

Surahammars Svampgrupp —

Inventeringsåret 1995

Lars Bsenko

Surahammars Svampgrupp(SSG) bildades på våren 1995 för att inventera och dokumentera svamp inom Surahammars Kommun. Arbetet beräknas pågå under ett antal år varvid slutmålet är att ge ut en flora över svampar i kommunen. Med hjälp av inventeringsdata kan områden med höga naturskyddsvärden lokaliseras och urskiljas och information om svamparna och deras biotopkrav presenteras i särskilda artiklar. Två sådana områden har redan behandlats i Mergus, Dödshagen och Slagghögarna. Allt inventeringsarbete läggs upp på data i en s.k. databas vilket möjliggör snabb statistisk bearbetning av materialet och möjlighet att vidarebefordra detta till den riksomfattande inventering som bedrivs av Sveriges Mykologiska Förening (SMF). För att fullfölja svampgruppens målsättningar behövs fler aktiva medlemmar och alla intresserade är välkomna att delta i arbetet

Inventeringsteknik

I de allra flesta fall utgör 1x1 kilometer rutor de inventeringsområden som bildar basen för inventeringsarbetet. Inom dessa avgränsade områden noteras alla svamparter som med säkerhet kan bestämmas, varvid för varje notering görs en beskrivning av den närbiotop som svampen växer i. Noteringar utan bio-

topbeskrivning är i de flesta fall av ringa värde eftersom inventeringen syftar till att ge oss en bild av vilken miljö svamparna lever i. För varje inventeringslokal noteras arten endast en gång med undantag för sällsynta eller hotklassade arter. I några fall där lokaler avgränsas på ett naturligt sätt och där lokalerna är speciellt intressanta utgör lokalens gränser det område som inventeras. Exempel på detta är Dödshagen, slätterängen vid Muren, Annehillsskogen och Slagghögarna. Okända eller osäkra kollektor har skickats till utomstående mykologer för undersökning.

Sammanfattning

Svampåret 1995 kännetecknades av relativt god tillgång på svamp under våren och försommaren medan sommaren och början av hösten blev svampfattiga p.g.a. det torra vädret. Senare delen av hösten och förvintern innebar mera nederbörd varvid antalet svampar också tilltog i markerna. Nederbörden 1995 visas i fig. 1. Lokalt har dock svampstillgången varierat starkt sannolikt beroende på olikheter i nederbörd. Södra delen av kommunen, speciellt trakterna kring Gryten, Hästlösa och norr om Klemetsbo, hade en god förekomst av svamp hela säsongen. Även närliggande kilometerrutor

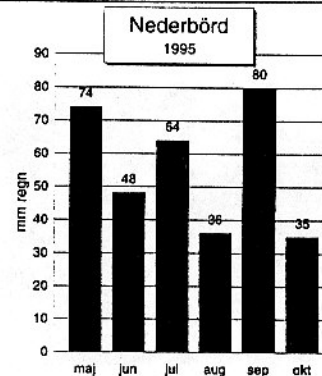

Fig. 1. Nederbördsmängderna månadsvis 1995, mätt på Åliden i Ramnäs av Harald Bergius.

med ungefärligen samma biotop har uppvisat stora skillnader med avseende på antal fruktifierade arter. För hela 1995 gjordes runt 3800 noteringar innefattande biotopbeskrivningar och lokalangivelser. De arter med flest noteringar och som sannolikt även var de vanligaste förekommande under året visas i fig. 2.

Totalt registrerades ca. 480 arter varav 50 av dessa noterades för mer än 25 lokaler. I intervallet 24-10 lokaler noterades 50 arter, medan för intervallet 9-2 lokaler noterades ungefär 210 arter. Återstoden ca. 170 arter hittades på endast en lokal. På grund av olikheterna i svampstillgång inventerades norra delen av kommunen i betydligt mindre omfattning än den södra.

Noteringar månad för månad

Maj

Maj månad började med ett verkligt fint fynd. Kjell Andersson meddelade att han sett en vacker röd skålsvamp i Norrsjölunden. Vid besöket på platsen visade det sig vara **scharlakansvårskål**, (*Sarcoscypha austriaca*), fig.

3, som tidigare ej noterats för Sura och som är hotklassad som hänsynskrävande. Det är som namnet säger en scharlakansröd skålsvamp som växer på mycket fuktig mark, gärna översilningsmark, i lövskogar. Fruktkropparna växte på en nedfallen lövträdsgren som delvis var dold i den mycket blöta mulldjorden. Tre veckor senare gjorde Kjell ytterligare ett fint fynd, denna gång av **kameleontskål** (*Caloscypha fulgens*) söder om Djupebo i örtrik frisk granskog. Detta fynd innebär tredje lokalen i Sura och sannolikt i Vsm. Den art som mest förknippas med maj månad är **stenmurklan** (*Gyremitra esculenta*) som noterades på 16 lokaler men den art som noterades som mest frekvent blev **tallkotteskivlingen** (*Strobilurus stephanocystis*) med 34 noteringar jämnt fördelade på månaden. **Vårrödlingen** (*Entoloma vernum*) är en köttig skivling som noterades på 8 lokaler under maj, medan **rostravlingen** (*Xeromphalina campanella*) förekom på murkna stubbar på 9 lokaler. Av övriga arter som förekom under maj månad kan nämnas **liten vårtrattskivling** (*Clitocybe pruinosa*), **vårbroking** (*Panaeolus ater*), och **toppmurkla** (*Morchella elata*), den senare funnen i Norrsjölunden. Totalt noterades 30 arter under maj månad.

Juni

Juni månad blev relativt artrik med fynd av hela 108 arter och totalt 340 noteringar. Under denna månad börjar normalt antalet köttiga skivlingar att öka om vädret varit lämpligt. **Tidig Åker-skivling** (*Agrocybe praecox*) är en typisk försommarsvamp som förekommer på öppna platser i våra

Fig. 2. De "vanligaste" svamparterna i Surahammars kommun 1995. Siffran anger antalet 1x1 km-rutor som arten dokumenterats inom.

Art

Pepparriska	71
Tegelkremla	62
Narrkantarell	60
Kantarell	59
Grönkremla	56
Citronskemskivling	51
Röd flugsvamp	49
Pluggskivling	49
Pepparsopp	47
Laxskivling	46
Storkremla	46
Rynkhätta	45

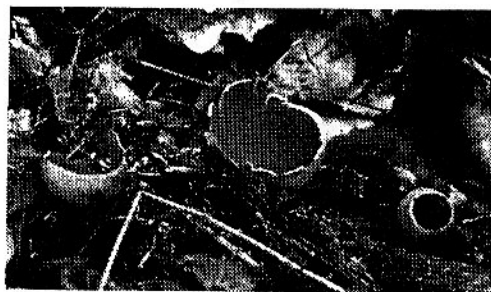

Fig. 3. Den sällsynta Scharlakansvårskålen fotograferad i Norrsjölunden i maj 1995. Foto: Lars Bsenko

blandskogar. Noterad på 8 lokaler i kommunen. Dess mycket nära släkting **sumpåkervskivling** (*Agrocybe paludosa*) hittades av T. Sävström den 17 juni väster om Stora Nadden i ett kärr med björk och klibbal där den växte i sphagnum. Arten skall enligt litteraturen växa i fuktiga ställen i betesmark, på stränder och i rikkärr, främst i kalktrakter. Det är en sällsynt och dåligt känd art som har hotklassats i kategori 3. Tom gjorde även två fina fynd av **stor starrskål** (*Myriosclerotinia caricisampullaceae*) som växer på starr i blöta områden i myrar. Hotklass 2.

Vårmusseronen (*Calocybe gambosa*) hittades på fyra lokaler, bl.a. under en alm i gräsmattan vid Stenhuset. **Sommarrödling** (*Entoloma pallescens*) är en spröd relativt stor svamp som kan karaktäriseras som en typisk ju-

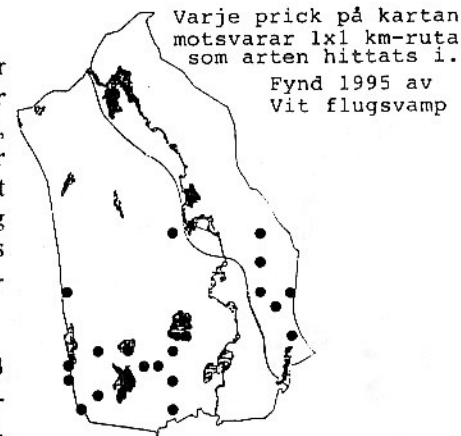
nisvamp. Den noterades på 6 lokaler under tiden 10- 24 juni. Av de vanliga arterna som förekommer under juni är bl.a. **streckskivlingen** (*Megacollybia platyphylla*). Den växer på murken ved och den första noteringen gjordes den 12 juni. En annan vedsvamp som börjar dyka upp i början av juni och som kan ses långt in på höstkanten är den **föränderliga tofsskivlingen** (*Pholiota mutabilis*). Den första noteringen gjordes den 4 juni. Den första soppen, **björksopp** (*Leccinum scabrum*), hittades den 13 juni men det dröjde till slutet av juni innan de första kremlorna började visa sig. Småsvampar av olika arter förekom relativt vanligt här och där, bl.a. fortsatte **tallkottskivlingen** att fruktifiera ända till den 17 juni.

Juli

Juli månad dominerades av noteringar av arter från släktena **Kremlor** (*Russula*), **Flugsvampar** (*Amanita*), **Riskor** (*Lactarius*) och **Strävsoppar** (*Leccinum*). Av det stora släktet **Spindlingar** (*Cortinarius*) visade sig endast ett fåtal arter. Totalt gjordes runt 550 noteringar och 140 arter hittades.

Artikaste släktet blev kremlor med 23 arter noterade under månaden. **Grönkremla** (*R. aeruginea*), **gulkremla** (*R. claroflava*) och **storkremla** (*R. paludosa*) var de mest frekventa och förekom under hela månaden. **Tegelkremla** (*R. decolorans*) och **vinkremla** (*R. vinosa*) började visa sig först efter mitten av juli och samtliga av dessa kremlor utom gulkremlan fortsatte att bilda fruktkroppar långt in på hösten. **Stinkkremlan** (*R. foetens*) visade sig först den 25 juli och endast tre gånger fram till månadsskiftet.

Av **flugsvamparna** blev den **bruna** (*A. regalis*) noterad för första gången den 2 juli tätt följd av den **rodnande** (*A. rubescens*) som noterades den 4 juli. Dessa båda arter noterades på 17 respektive 20 olika lokaler under juli och blev de mest frekventa flugsvamparna denna månad. Det skulle dröja ända till slutet av augusti innan den **röda flugsvampen** behagade att visa sig. En märkligt kort fruktifieringsperiod uppvisade den **gråfotade flugsvampen** (*A. spissa*). Under en dryg tvåveckorsperiod, mellan den 17 juli och 3 augusti, noterades den för 11 olika lokaler. Den försvann sedan lika snabbt som den dök upp. Av **kamskivlingarna**

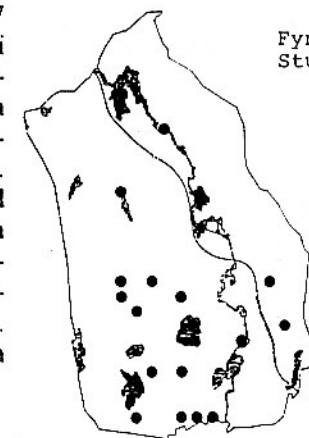

Varje prick på kartan motsvarar 1x1 km-ruta som arten hittats i.

Fynd 1995 av Vit flugsvamp

Fynd 1995 av Prickmusseron

Fynd 1995 av Stubbmusseron